

# Motion till riksdagen

1988/89:Fi411

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Ägandespridning

---

## Innehåll

1	INLEDNING OCH BAKGRUND .....	7
2	ÄGANDESPRIDNING GENOM VINSTDELNING .....	8
2.1	Vad menas med vinstdelning? .....	8
2.1.1	Belöningsystem .....	9
2.1.2	Vinstdelning .....	9
2.1.3	Begrepp .....	10
2.2	Beskattning .....	10
2.3	Utbredning .....	10
2.4	Tidigt motstånd mot vinstdelning .....	11
2.4.1	Fortsatt motstånd från socialdemokraterna .....	11
2.4.2	Sociala avgifter – en felsyn .....	12
2.4.3	Den offentliga sektorn .....	13
2.5	Sammanfattningsvis – skäl för vinstandelar och ägandespridning .....	14
2.6	Politikens begränsning och möjligheter .....	15
3	ÄGANDESPRIDNING GENOM AKTIESPARANDE .....	16
3.1	Bättre förutsättningar för aktiesparande .....	17
3.2	Avskaffa röstvärde differentieringen .....	18
3.3	Ömsesidigt ägande – en osund företeelse .....	18
4	ÄGANDESPRIDNING GENOM KONVERTIBLA SKULDEBREV .....	18
4.1	Invändningar mot personalkonvertibler .....	19
4.2	Samhällsekonomiska effekter .....	19
5	HEMSTÄLLAN .....	20

## 1. En liberal politik för ett spritt ägande

Liberalismen bygger på marknadsekonomi och enskilt ägande. I liberalismen ligger därför också en strävan att sprida makt och inflytande. Inom ramen för fri företagsamhet och enskild äganderätt bör det ekonomiska inflytandet fördelas till så många individer som möjligt. Ägandet av näringslivet måste därför också spridas, inte kollektiviseras och inte koncentreras.

Ett spritt ägande och därmed mindre koncentrerad makt är ett mål i sig för en liberal samhällsutveckling. Det innebär att individen tillmäts betydelse, inte som del av ett kollektiv eller en grupp, som skall föra hennes/hans talan och placera hennes/hans oidentifierade andel av gruppens kollektiva medel, utan som enskild person.

Den socialdemokratiska regeringen har under 1980-talet fört en politik som bidragit till kollektivisering och koncentration av ägandet. Medan det enskilda ägandets andel av näringslivet trendmässigt minskar, ökar institutioner, företag och fonder sin del.

Löntagarfondernas införande 1983 är det mest flagranta exemplet på detta. Vår syn på dem och hur de bör avvecklas behandlas i en trepartimotion tillsammans med moderata samlingspartiet och centerpartiet.

Andra exempel på socialistisk politik som missgynnar aktiesparande och enskilt ägande är aktiebeskattningen, framförallt dubbelbeskattningen av aktier, men även realisationsvinstbeskattningens utformning och förmögenhetsskatten på aktier.

Vidare är det utbredda statliga ägandet av alla möjliga slags verksamheter ett exempel på koncentration. De mindre försök till försäljning av delar av de statliga företagen som gjorts under senare år har genomförts på ett sådant sätt att institutioner och bankernas storkunder fått företräde, i stället för de anställda och allmänheten. Våra förslag för utförsäljning av de statliga företagen presenteras i en annan motion.

Nyligen presenterade en arbetsgrupp inom LO förslag till vidareutveckling av det kollektiva ägandet. Slutsatserna i rapporten blir att den svenska ekonomin behöver ett ökat offentligt sparande, vilket skall åstadkommas framförallt genom en rad nya fonder och expansion av AP-fonderna. Tidigare erfarenheter pekar mot att sådana tankar så småningom blir det socialdemokratiska partiets politik. Vi tar bestämt avstånd från dessa tankar och förslag.

Under senare år har samtidigt en viss positiv utveckling skett. Dit hör att ett växande antal företag infört frivilliga andel-i-vinst-system där de anställda får del i den vinst de varit med om att skapa. Folkpartiet välkomnar denna utveckling och vill uppmuntra sådana individuella företagsanknutna system för vinstdelning och ägandespridning. Vi anser att inga sociala avgifter bör tas ut på dem. Till den positiva utvecklingen hör också ett ökat antal aktieägare, även om de flesta av de nytilkomna sparar i aktiefonder eller allemansfonder där deras inflytande utövas endast indirekt.

I denna motion beskriver vi hur folkpartiet vill arbeta för att ägandet sprids till fler människor, genom frivilliga andel-i-vinst-system, genom konvertibler och genom ett ökat enskilt aktiesparande.

## 2. Ägandespridning genom vinstdelning

Mot. 1988/89  
Fi411

Under åttiotalet har de anställda i flera hundra svenska företag blivit personligt delaktiga i sina företags vinster. Allt fler företag har etablerat frivilliga system för vinstdelning där de anställda får en egen andel. Antingen betalas den ut direkt eller också förvaltas den av en personal- eller pensionsstiftelse.

Stiftelsen kan i sin tur placera kapitalet i det egna företaget eller i andra företag. På detta sätt sprids ägandet till de anställda, som dels får vara med och dela den vinst de bidragit till att skapa, dels med tiden kan bli betydelsefulla ägare i det egna företaget med möjlighet att påverka precis som andra ägare.

Till skillnad från de kollektiva löntagarfonderna innebär frivilliga företagsanknutna andel-i-vinst-system att ägandet sprids till fler enskilda människor och att det är vinstutvecklingen i det egna företaget som avgör hur stor tilldelningen blir. Vidare innebär de – också till skillnad från löntagarfonderna – att de anställda via styrelsen i personalstiftelsen kan vara med och påverka hur medlen placeras. Så småningom kan den enskilde, ofta efter en tids bindning, också förfoga över sin egen andel, vilket inte är fallet med löntagarfonderna.

Folkpartiet välkomnar denna utveckling som under senare år tagit fart i de svenska företagen. Liberalismen bygger på marknadsekonomi och enskilt ägande och vill uppmuntra spridning av makt och inflytande.

”Ägandet skall inte koncentreras hos ett fåtal eller hos staten utan ligga inom räckhåll för varje medborgare”, sammanfattade dåvarande spuordföranden och sedermera partiordföranden Sven Wedén denna inställning i en skrift om vinstandelar så tidigt som 1951. Första gången som folkpartiet väckte en partimotion i riksdagen om individuella vinstandelssystem var 1952. Då hade de anställda på Åkermans Mekaniska Verkstad i Skåne redan varit delaktiga i ett sådant system i fem år. Frågan är alltså ingalunda ny.

### 2.1 Vad menas med vinstdelning?

I och med framväxten av en rad modeller för vinstdelning florerar också en mängd begrepp. För att rensa något i begreppsfloran kan nedanstående figur, som sammanfattar olika former av belöningsystem och vinstdelning, användas.

Besluts- nivå Tids- perspektiv	BELÖNINGSSYSTEM (beslutas inom företaget)	VINSTDELNING (beslutas av bolagsstämma/ styrelse)
KORTSIKTIGT	resultatlön/bonus, disponeras kontant	vinstdelning, dispo- neras kontant
LÅNGSIKTIGT	resultatlön/bonus, placeras i personal- stiftelse	andel-i-vinstsystem, andelar placeras i stiftelse

Det är viktigt att hålla isär belöningsystem och vinstdelning, dvs vänster respektive höger kolumn i matrisen.

Mot. 1988/89  
Fi411

### 2.1.1 Belöningsystem

Belöningsystem är knutna till en individs eller en definierad grupps prestationer. De beslutas inom företaget efter förhandling med facket. Resultatlönen, eller bonusen, blir en del av företagets rörelsekostnad. De är ett direkt komplement till lönen och står i proportion till den egna enhetens nedlagda arbete.

För att sådana system skall kunna fungera effektivt bör resultatenheter inte vara för stora, kanske 25–30 personer. Syftet är att skapa tydliga incitament för de anställda. Belöningen är alltså en del av företagets rörelseresultat och på en nivå som de anställda kan påverka.

Denna typ av system införs ofta i företag som ett led i en ledningsfilosofi. De anställda uppmuntras att ta ett aktivt ansvar för sin enhet och får utdelning när det går bra för den. Sådana system uppmuntrar de anställda att ta initiativ till bättre metoder, att komma med idéer som sparar material och tid. De bidrar till en mindre stelbent arbetsfördelning t. ex. genom att andra hoppar in när någon är borta och genom att de mer erfarna hjälper de oerfarna osv. Samarbetet blir bättre, trivseln ökar och sjukfrånvaron minskar. Bra belöningsystem har således mycket stor betydelse, såväl för den anställde som för företaget.

Belöningen kan antingen betalas ut till de anställda direkt då den blir tillgänglig (den övre vänstra rutan) eller bindas mera långsiktigt i företaget, t. ex. i en personalstiftelse (den undre vänstra rutan). Stiftelsen kan i sin tur köpa aktier i företaget. Endast om så sker är det fråga om ett "system" som kan ge de anställda delägarskap och där förmögenhetsuppyggnad sker.

### 2.1.2 Vinstdelning

Den andra modellen (högra kolumnen) utgår från att det är andelar i den kapitalavkastning som återstår efter det att andra kostnader betalats, som skall fördelas. Hur vinsten skall användas beslutas av ägarna. Det är bolagsstämman, inte företagets ledning, som bestämmer om system för vinstdelning skall införas. Sedan systemet väl införts är det dock i praktiken styrelsen som varje år beslutar ifall vinstmedlen skall utgå. Vinstandelarna är därmed inte heller förhandlingsbara och har ingenting med själva löneutrymmet att göra.

Det är i första hand den här typen av vinstdelnings- eller andel-i-vinst-system, som åsyftas i den politiska debatten. Även här kan utdelningen ske årligen eller andelarna bindas mer långsiktigt i t. ex. en personalstiftelse.

Samtliga modeller kan i och för sig leda till ägandespridning om pengarna används till köp av aktier, i det egna företaget eller i andra företag. Bara i de två nedre modellerna är emellertid ägandespridningen en del i själva systemet. I de övre modellerna beslutar de anställda precis som över sin vanliga lön hur de vill disponera den extra tilldelningen.

### 2.1.3 Begrepp

Sammanfattningsvis används termerna i denna motion enligt följande:

*Vinstandelar:* andelar av företagets vinst sedan andra kostnader (rörelse-kostnader, avskrivningar, finansiella kostnader) bestridits. Beslutas av bolagsstämman.

*Resultatandel:* andel av viss enhets eller grupps rörelseresultat inom företaget. Beslutas av styrelsen.

*Andel-i-vinst-system:* system eller modeller som bygger på vinstdelning, viss bindningstid för andelarna och ägandespridning genom att sparkapitalet placeras i aktier.

*Ägarspridningsstiftelse:* den stiftelse, t. ex. pensionsstiftelse eller annan personalstiftelse, som förvaltar de medel som tillfallit de anställda genom vinstdelning eller efter utdelning av resultatandelar.

## 2.2 Beskattning

Matrisen visar inte bara olika principer för vinstandelar och resultatandelar – de fyra kategorierna av modeller innebär i viss mån också olika skattemässiga konsekvenser.

På resultatlön och vinstandelar som betalas ut direkt (de två övre rutorna) utgår sociala avgifter som för vanlig lön och de beskattas samma år som inkomst av tjänst hos den anställda. De är avdragsgilla kostnader i rörelsen för företaget.

Även avsättningar till stiftelser belades från och med 1988 med sociala avgifter. Avgifterna är dock lägre än för löner. Avsättningarna är avdragsgilla kostnader för företaget. När andelarna lyfts beskattas de som inkomst av tjänst hos den enskilde.

## 2.3 Utbredning

Enligt en kartläggning som Veckans affärer gjorde i januari 1986 hade två tredjedelar av de större börsnoterade bolagen någon form av ägandespridning till de anställda, men då inkluderades även aktieköp och konvertibler. Det innebär att anställda i ett sextiotal av Sveriges största företag då var delägare i det företag de arbetade i. Samma undersökning visade att vinstandelssystem praktiserades av ett tjugotal av de totalt 63 bolagen på Stockholmsbörsens A-lista.

Enligt en sammanställning från Företagareförbundet våren 1987 hade ett par hundra företag då vinstandelssystem, där de minsta hade tioalet anställda och det största var Volvo. Antalet anställda som berördes av sådana system uppskattades då till närmare 300 000.

I en rapport från i fjol (Folkpartiet informerar 1988:17 Vinstdelning och ägandespridning) presenteras några vitt skilda typer av företag och hur deras andel-i-vinst-system utformats. Det är såväl stora tjänsteföretag som små verkstadsföretag. Det vanligaste är att medlen binds, i minst fem år och ibland ända till pensioneringen. Fördelningsprincipen kan vara arbetad tid, eller lönenivå, och fördelningen mellan åren lösas genom att en fond bildas för varje år, men med gemensam styrelse. De anställda är antingen direkt

representerade i sina styrelser eller genom sina fackliga organisationer. Företaget tillsätter i en del fall också styrelserepresentanter i stiftelsen. I några fall har personalstiftelserna redan blivit mycket betydelsefulla ägare i företaget med egna ägarrepresentanter i företagens styrelse.

## 2.4 Tidigt motstånd mot vinstdelning

De centrala organisationerna på arbetsmarknaden intog från början en negativ attityd till denna form av ägandespridning och vinstdelning, liksom för övrigt även de andra politiska partierna. Svenska arbetsgivareföreningen såg hur frågor som av tradition strikt tillhört arbetsgivarsidan, nämligen ägande och vinst, skulle komma att luckras upp om vinstdelning fick stor spridning. På sextiotalet ville vissa arbetsgivarförbund t o m förbjuda vinstdelning.

LO betraktade system för vinstdelning som ett hot mot den solidariska lönepolitiken. Även TCO var mycket skeptisk. Både SAF:s och LO:s tidiga motstånd kan också förklaras av att centrala organisationer sällan attraheras av lösningar som innebär decentralisering.

SAF har sedan ett antal år gjort helt om och bistår nu sina medlemsföretag med information och råd om andel-i-vinst-system. LO har övergått från att förhindra systemen till att förtala dem. Fortfarande betraktas de som hot mot den solidariska lönepolitiken och de centrala arbetstagarorganisationernas inflytande.

På lokal nivå är fackföreningarna dock oftast positiva till vinstdelning, och då har det centrala facket inte mycket annat att göra än att acceptera utvecklingen. Tilläggas bör dock att det finns undantag även bland de centrala fackliga organisationerna. Bankmannaförbundet har t. ex. tagit kongressbeslut på att kräva att alla bankanställda ska få del i bankernas vinster.

### 2.4.1 Fortsatt motstånd från socialdemokraterna

System för individuell vinstdelning går emot socialdemokraternas strävan att kollektivera ägandet. Kollektiviseringssträvandena undermineras, och socialdemokraterna tycks vara oroliga för att solidariteten med den centrala fackliga organisationen kan komma att överskuggas av andra intressen. Om allt fler människor blir kapitalägare – om än i liten skala – kan de komma att känna större samhörighet med sina egna arbetskamrater och chefer, dvs med det egna företaget, än med de centrala fackliga organisationerna. Det ogillar uppenbarligen socialdemokrater och kommunister.

Rudolf Meidner, löntagarfondernas urfader, har sammanfattat socialisternas inställning i en intervju i tidningen Metallarbetaren (46/86): "När lojaliteten med det egna företaget övertrumfar solidariteten med arbetskamrater i andra företag eller inom andra fackliga organisationer är slaget förlorat – – –. Vinstandelsystem – – – är en ödesfråga för fackföreningsrörelsen."

Den socialdemokratiska regeringen genomdrev, efter ett förslag från LO, att avsättningar till personal- och andra stiftelser som förvaltar de anställdas vinstandelar fr o m 1988 beläggs med sociala avgifter. Argumenten i

propositionen, som presenterades våren 1987, gick ut på att systemen skapar orättvisor mellan företag som har och företag som inte har sådana system. Vidare sades att förslaget skulle skapa skattemässig likformighet eftersom vanliga löner och resultatlöner belastas med sociala avgifter. Slutligen förutspåddes att socialförsäkringssystemet skulle urholkas om systemen fick spridning.

#### 2.4.2 Sociala avgifter på vinstandelar – en felsyn

Denna käpp i hjulet för utvecklingen av systemen gick de borgerliga partierna i riksdagen samfällt emot. Flera argument anfördes mot att lägga sociala avgifter på vinstandelarna.

För det *första* är vinst inte samma sak som lön. Vinstandelen är osäker och kan helt utebli. Lön är ersättning för utfört arbete och utgår även under perioder då företaget går dåligt. Lön bestäms efter förhandlingar mellan fack och arbetsgivare. Avsättningar till vinstandelar utgår från de vinstmedel som annars skulle tillfalla ägarna. Det är svårt att föreställa sig att människor om de fick välja mellan del i en osäker framtida vinst och en förutbestämd lön, skulle välja att avstå från lönen.

För det *andra* är vinstandelarna bundna, i regel i minst fem år och i vissa system ännu längre. Under denna karenstid kan den anställde överhuvudtaget inte disponera sin egen andel. Att tro att vinstandelarna skulle ta över löns roll, vilket är grunden för påståendet att socialförsäkringssystemet urholkas, är därför nonsens. Andel-i-vinst är ur individens synvinkel inte något alternativ till lön. Dessutom är alla former av resultatlön (t. ex. bonus, extra månadslön eller annan premie) som kan tas ut kontant redan belagda med sociala avgifter och beskattas som vanlig lön hos den enskilde.

För det *tredje* påverkas ATP-nivån på ett ologiskt och inkonsekvent sätt. Socialdemokraterna och LO hävdade i debatten att det faktum att sociala avgifter tas ut skulle gynna den anställde ekonomiskt genom att han eller hon får högre ATP. Det är förvisso sant att ATP-nivån påverkas, men två förhållanden glöms bort då detta förs fram.

Dels betalas ju avgiften in när avsättningen görs, dvs en gång om året om vinstdelning sker. Den anställde däremot tar ju inte upp andelen som inkomst i sin deklaration förrän han eller hon faktiskt disponerar den. Det är först när andelen syns i deklarationen som den blir ATP-grundande. Med andra ord tas en avgift ut som under minst fem år tillfaller socialförsäkringssystemet, utan att den motsvaras av en förbättrad förmån hos den anställde! Om utbetalning sker först vid uppnådd pensionsålder påverkas överhuvudtaget inte ATP-n.

Dels kan värdet av vinstandelarna när de väl lyfts ha såväl stigit som sjunkit, beroende på hur väl de placerats i mellantiden. Den inkomst som då (till sist) blir ATP-grundande har därför ingenting med den ursprungliga nivån på individens vinstandel att göra, utan beror på utvecklingen på aktiemarknaden eller vinstutvecklingen hos det egna företaget och på skickligheten hos dem som har ansvaret för personalstiftelsens placeringar. Detta är en helt ny princip i socialförsäkringssystemet!

För det *fjärde* är skillnaderna i anställningsvillkor och förmåner redan

stora på arbetsmarknaden. Om "rättvisa" i detta sammanhang definieras som att alla skall ha likadana anställningsvillkor, finns det tusentals företaget har egna motionsanläggningar, andra har det inte. Vissa arbetar på moderna arbetsplatser, andra i nedslitna och trista lokaler. Vissa får gratis läkemedel av sin arbetsgivare, andra får betala för dem. Många förväntas arbeta övertid och ställa upp på sin fritid för sin arbetsgivare, andra kan utan att fundera på saken gå hem klockan fem varje dag.

Mångfalden är stor och variationerna oändliga, vilket naturligtvis inte är något problem i sig. Tvärtom. Arbetsgivare som vill attrahera och behålla personal kan använda arbetsmiljön och anställningsförhållandena som ett konkurrensmedel. Det vinner de anställda på. Det står alla företag fritt att införa andel-i-vinst om de vill. (Den offentliga sektorn behandlas nedan.)

För det femte och slutligen sönderfaller socialdemokraternas argument om skattemässig likabehandling efter en snabb titt på löntagarfondernas skatteförhållanden. Socialdemokraternas förkärlek för kollektiva lösningar över-skuggar nämligen helt deras önskan att skapa skattemässig likabehandling. Löntagarfonderna betalar ingen skatt på ränteinkomster och utdelningar, ingen skatt på förmögenheten och ingen skatt på realisationsvinster. Personalstiftelser däremot betalar skatt på ränteinkomster och utdelningsinkomster, på förmögenhet och på reavinster. Till detta har nu riksdagens socialistiska majoritet lagt sociala avgifter om 26,08 procent på avsättningarna.

Det är de anställda som förlorar på den avgiften, eftersom den tas ut av den del av vinsten som ett visst år finns tillgänglig för de anställda att dela på. Det är således inte företagen utan deras anställda som straffbeskattas. Eller som Bengt Ekeblad, ordförande i verkstadsklubben på Volvo konstaterade i Veckans affärer (42/86): "När vi små i samhället för en gångs skull får chansen till en extra del av kakan, då slår man till!". I samma tidning sätter en annan facklig ledare fingret på intressekonflikten: "Facklig solidaritet i all ära, men håll tassarna borta från våra tusenlappar...!"

### 2.4.3 Den offentliga sektorn

Ofta anförs som argument mot att vinstdelningssystem sprids att det är orättvist mot dem som är anställda i offentlig tjänst, som inte har chans till sådana arrangemang. Detta är ett irrelevant argument, som dessutom inte är helt korrekt.

Som ovan framhållits är även den privata arbetsmarknaden mycket heterogen. Anställningsvillkoren skiftar starkt mellan branscher och företag. Det gör de även mellan skilda delar av den offentliga sektorn. Dessutom finns exempel på anställningsvillkor för de offentliganställda som i regel inte återfinns på den privata arbetsmarknaden, t. ex. viss fri sjukvård och gratis läkemedel.

Det är heller inte helt sant att det i den offentliga sektorn inte går att införa belöningsystem som i varje fall påminner om vinstdelning, även om det förstås inte uppkommer någon "vinst" i egentlig mening och inte heller någon ägandespridning.



Försöksprojekt har genomförts på många håll där tanken är att effektivitetsvinster – dvs att samma (eller bättre) verksamhet utförs till en lägre kostnad – skall komma personalen till del i någon form. I vissa fall går pengarna tillbaka till själva verksamheten i form av ökade resurser, i andra får personalen möjlighet till t. ex. studieresor och kompetenshöjande utbildning när verksamheten gått bättre än vissa uppsatta mål.

Ett exempel på ett sådant försök är Stockholms läns landsting där 62 000 sjukvårdsanställda enligt principen "hälften var" får disponera 50 procent av ett eventuellt överskott i den egna klinikens eller vårdcentralens "resultat". Den andra hälften tillfaller landstinget. För 1987 delades 41 Mkr ut till de kliniker som uppnått i förväg uppställda verksamhetsmål till en kostnad som låg under den budgeterade. Pengarna kan inte disponeras kontant av den enskilde, utan används till utbildning, studieresor, konferenser eller förbättringar av de gemensamma lokalerna.

## 2.5 Sammanfattningsvis – skäl för vinstandelar och ägandespridning

Det finns många skäl för vinstdelningssystem och medägande i det egna företaget.

*Individen* känner ett större engagemang i sitt arbete. Andel-i-vinst-system skapar vi-känsla och samhörighet med företaget och arbetskamraterna. Delägarskap gör hela företagets utveckling intressantare för den enskilde. Ett större engagemang skapar arbetsglädje och gör arbetet roligare och mera intressant. Den egna ekonomin förbättras långsiktigt. Andelarna kan växa och möjliggöra t. ex. förbättrat boende, resor eller kanske chanser som man annars inte hade vågat ta. De kan också användas som en pensionsförsäkring.

*Företaget* får mera engagerade medarbetare. Frånvaron och personalomsättningen minskar. Andel-i-vinst-system kan vara ett sätt att underlätta rekrytering och att få behålla eftertraktade personalkategorier. Kostnader i produktionen kan hållas nere. Acceptansen för företagets behov av vinst ökar. Systemen ger utmärkta tillfällen att nå ut till de anställda med ekonomisk information om företaget, dess marknader och konjunkturen.

För de mindre företagen kan stiftelsernas medel om de placeras i företagets egna aktier underlätta rikskapitalförsörjningen.

Hos företag som haft system i gång en tid märks också att de anställda pressar på för att få duktiga chefer.

*Övriga ägare* förlorar kortsiktigt på att få dela med sig av vinsten till de anställda. Långsiktigt tjänar emellertid också de på att företagets medarbetare känner ett stort engagemang och ansvar. Naturligtvis kan också deras inflytande påverkas. T. ex. är Svenska Handelsbankens personalstiftelse Oktogonen sedan några år den största stamaktieägaren i banken och representerad i bankens styrelse med två ledamöter. Däremot sker förstås inte en sådan förskjutning av inflytandet utan att de ursprungliga aktieägarna fått säga sitt; det är ju bolagsstämman (eller den av bolagsstämman valda styrelsen) som beslutar om att införa andel-i-vinst-system.

*Samhällsekonomin* gagnas av ett ökat sparande och en större förståelse för

företagens behov av att göra vinst. En spridning av förmögenheter och intresse för att spara i aktier kan i sin tur generera nytt sparande utanför de ursprungliga andel-i-vinst-systemen. I högkonjunkturer när företagen har goda vinster kan generösa avsättningar till andel-i-vinst-system bidra till en minskad löneglidning. Om systemen får stor spridning är det inte omöjligt att de också kan tänkas bidra något till lugnare avtalsrörelser.

Den kanske största samhällsekonomiska vinsten är dock att man genom dessa system kan åstadkomma ett bättre tillvaratagande av medarbetares engagemang, ansvar och deltagande i företagens verksamhet. Det leder till bättre samhällsekonomi och högre välbefinnande genom mera konkurrenskraftiga företag, effektivare produktion och därmed också skatteintäkter för stat och kommun.

## 2.6 Politikens begränsning och möjligheter

Införande av vinstdelning i företagen, oavsett om det är raka rör till plånboken eller avsättningar till stiftelser, skall beslutas av dem som arbetar i företagen och företagens ägare, inte av politiska eller centrala fackliga organ. Varje företag är unikt och måste få välja hur premierings- och vinstdelnings-system skall se ut, om de kommer i fråga.

Folkpartiet vill därför inte rekommendera en viss typ av vinstdelning eller en viss modell för belöningssystem. Det är en fråga för företagsledningarna och de lokala facken som – i fallet med vinstdelning – endast kan införas med bolagsstämmans godkännande.

Däremot vill vi på politisk väg uppmuntra, inte förhindra, företagsanknutna andel-i-vinst-system. Därför vill vi slopa de sociala avgifterna på andelarna under förutsättning att bindningstiden ej underskrider fem år.

Vi vill inte genom politiska beslut detaljstyra andel-i-vinst-systemen men likväl har vi som parti i ett par frågor en uppfattning om hur systemen bör organiseras.

*Stiftelsen* som skall förvalta medlen bör ha en majoritet av de anställda i sin styrelse för att syftet att sprida inflytandet i näringslivet skall kunna nås.

*Placeringsfilosofin* bör inte kunna påverkas av företaget, genom att t. ex. diktera att viss andel av medlen måste placeras i det egna företaget. Avvägningen mellan riskspridning och delägarskap i det egna företaget bör beslutas av stiftelserna själva. Det kan t.ex. vara lämpligare i börsnoterade företag än i mindre och icke-noterade att placera en stor del eller kanske t.o.m. alla andelarna i det egna företaget.

Om företaget inte är ett aktiebolag, utan t. ex. ett handelsbolag eller en sparbank, får stiftelsen i stället köpa aktier utanför det egna företaget. Möjligheten att införa andel-i-vinst-system begränsas alltså inte till en viss företagsform.

*Rimligare beskattning.* Vi anser det riktigt att avsättningarna till andel-i-vinst även framdeles skall vara avdragsgilla för företaget och att förmögenhetsskatt, liksom skatt på ränta och utdelningar, skall tas ut hos stiftelserna.

När den enskilde löser ut sin andel, oavsett när det sker, skall andelen

beskattas som inkomst, d v s den enskildes marginalskatt avgör skatteuttaget. Bindningstiden minst fem år är ett civilrättsligt avtal mellan de anställda och stiftelsen som inte har med skattelagstiftningen som sådan att göra. Däremot anser vi att den bindningstiden bör krävas för befrielse av sociala avgifter. Om man slutar sin anställning innan fem år passerat bör inlösen kunna ske senare så att även dessa andelar kan få samma behandling som för den som arbetar kvar i företaget.

Folkpartiet vill successivt avskaffa dubbelbeskattningen av aktier. Därför bör den anställdes utdelning från en andel-i-vinst-stiftelse inte heller dubbelbeskattas. Det undviks genom att avsättningarna till stiftelsen är avdragsgilla i företaget.

I folkpartiets förslag till nytt skattesystem föreslås ett nytt inkomstslag för kapitalinkomster. De nuvarande inkomstslagen kapital, annan schablon-taxerad fastighet (egnahem) och tillfällig förvärvsverksamhet (reavinster) slås samman och för nettot i detta nya inkomstslag tillämpas skattesatsen 30 procent, d. v. s. den marginalskattesats som vi anser skall gälla för de flesta inkomsttagare. Vinstandelar bör ingå i detta nya inkomstslag. Även detta bör endast gälla sådana andelar som binds minst fem år. För pensionsstiftelser gäller redan förmånligare regler (de skattar t. ex. inte för värdestegringen).

### 3. Ägandespridning genom aktiesparande

I fjol lade ägarutredningen (SOU 1988:38) fram sitt slutbetänkande "Ägande och inflytande i svenskt näringsliv". Av utredningens kartläggning framgår med skrämmande tydlighet att det enskilda aktieägandets andel av börskapitalet har minskat kraftigt. Utredarna har koncentrerat sig på en period från 1970-talets slut till senast tillgängliga data, oftast 1986. Under denna tid har institutionaliseringen av ägandet ökat kraftigt.

Nedgången i de fysiska personernas direktägda andel av börsvärdet under 1980-talets första hälft var drygt 10 procentenheter. Preliminära uppgifter för våren 1988 visar att denna utveckling fortsatt och att de fysiska personernas andel gått tillbaka med ytterligare ett par procentenheter och deras ägande utgör nu endast drygt 20 procent av det totala börsvärdet. Det faktum att en allt större del av aktiestocken kommit att innehåsas av institutioner kan förklaras bl. a. med att de skattemässiga betingelserna för ackumulering av kapital och placeringar i aktier är mer gynnsamma för dem än för fysiska personer. Det är till och med så att hushållen har nettosålt börsnoterade aktier under varje år av den studerade perioden. Vidare deltog de i oproportionellt låg utsträckning i de nyemissioner som genomfördes under perioden.

Till en viss del kan hushållens minskade direktäggande av aktier förklaras med skattemässigt gynnade, indirekta, placeringar i aktier som under perioden uppkom i form av aktiespar- och allemansfonder. Dessa aktiefonder kan betraktas som mellanhandsägare för fysiska personers aktieinvesteringar.

Inte endast värdeandelen av hushållens direktäggande har minskat. Dessutom har koncentrationen i företagens ägar- och inflytandestrukturer ökat

påtagligt. Ett omfattande bruk av aktieslag med olika röstvärden har medfört att röstandelskoncentrationen blivit avsevärt högre än kapitalandelskoncentrationen, såsom måtten på dessa företeelser operationaliserats av utredningen.

Mot. 1988/89  
Fi411

### 3.1 Bättre förutsättningar för aktiesparande

Makt- och ägandekoncentrationen måste ersättas med dess motsats, makt-spridning och ägandespridning. Det gäller såväl kollektiv som enskild koncentration. En av de viktigaste åtgärder som kan vidtagas för att bryta koncentrationstrenden är att skapa bättre villkor för enskilt aktiesparande.

Under de borgerliga regeringsåren infördes skattestimulanser för enskilt aktiesparande. Detta medförde att under kort tid en halv miljon människor, som tidigare inte haft aktier, blev aktieägare. Antalet aktieägare har även därefter ökat och uppgår nu till ca två miljoner trots att fysiska personers andel av aktierna minskat.

Det stora intresset för aktiefondssparandet visar att många människor vill vara delägare av företag. Detta stora intresse bland allmänheten bör respekteras och tas tillvara. Det är bra för vitaliteten i svensk ekonomi att många människor bryr sig om hur det går för företagen. När fler låter sitt sparande förvandlas till ett aktivt ägande, får detta även positiva effekter för tillgången på riskvilligt kapital.

Gällande skatteregler har gynnat aktiesparande i olika typer av aktiefonder och pensionsfonder i förhållande till direktägande av aktier. Dessa regler bör ändras så att likställighet uppnås. Även den socialdemokratiska majoriteten i ägarutredningen ansåg att det är av största vikt att de fysiska personernas andel av aktiestocken inte ytterligare minskar. Folkpartiet anser att detta mål är otillräckligt.

Utvecklingen måste vändas så att fysiska personers andel av den totala aktiestocken ökar. För att stimulera ökat privat aktieägande och rörlighet på den svenska aktiemarknaden önskar vi, i avvaktan på en mer genomgripande skattereform, genomföra följande åtgärder.

För det första måste möjligheten till större avdrag för den latent skatteskulden förbättras. Detta sker enklast genom att aktier och liknande värdepapper åsätts ett taxeringsvärde på 65 % av marknadsvärdet vid tiden för skattskyldighetens inträde.

För det andra önskar vi avskaffa dubbelbeskattningen på aktier.

För det tredje bör aktievinstbeskattningen ändras så att omplaceringar inom en aktieportfölj inte blir realisationsvinstbeskattade. En dylik reform skulle förbättra marknadens effektivitet.

Vidare bör alla anställda i börsnoterade och andra företag ges möjlighet att spara i aktier i det egna företaget utan att eventuell skillnad mellan marknadsvärde och förvärvspriset betraktas som löneförmån. Vi föreslår skattefrihet för alla anställdas aktieköp i det egna företaget utan annan begränsning än att köpen skall ha skett på samma sätt som tillämpas för utomstående.

### 3.2 Avskaffa röstvärde-differentieringen

Förutom ägarutredningen har även röstvärdekommittén studerat den differentierade rösträtten, d.v.s. att samma kapitalinsats föranleder olika stort inflytande vid bolagsstämman. Trots att flera offentliga utredningar kartlagt detta har inga åtgärder vidtagits för att stävja bruket av differentieringen av röstvärdet. Ägarutredningen valde att "inte förorda en förändring av bestämmelserna rörande aktiebolags möjligheter att emittera aktier med olika röstvärde".

Folkpartiet delar inte denna uppfattning. Lika risk på aktiemarknaden skall ge lika rätt till inflytande. Rätten för börsföretag på A I- och A II-listan att vid nyemissioner utge aktier med lägre röstvärde bör avskaffas. På sikt minskar då maktkoncentrationen inom börsföretagen, samtidigt som aktiemarknadens funktion förbättras och de små aktieägarna skyddas.

Att införa retroaktiva lagar är av rättsäkerhetsskäl inte acceptabelt. Vi avvisar därför möjligheten att införa en sådan regel för redan emitterade aktier. Den bör enbart komma att gälla nyemissioner. De företagsägare som absolut vill behålla möjligheten till kontroll enligt nuvarande regler har fortfarande valmöjligheten att inte låta notera företaget på A I- eller A II-listan, men är ju inte utestängda från riskkapitalmarknaden därmed.

### 3.3 Ömsesidigt ägande – en osund företeelse

Det ömsesidiga eller cirkulära ägandet anser vi allvarligt försvårar kontroll-ägarskiften och cementerar existerande ägandestrukturer, vilket kan vara till förfång för ett vitalt och dynamiskt näringsliv. Sambandet mellan ägande och inflytande bryts. Företagsledningarna tenderar att kontrollera varandras företag över huvudet på ägarna, med åtföljande maktkoncentration. Företeelsen med ömsesidigt eller cirkulärt ägande är en företeelse som man i andra länder söker minska omfattningen av. I flera fall har lagstiftning tillgripits mot det.

Det ömsesidiga eller cirkulära ägandet måste brytas. Vi anser att det bäst sker på frivillig väg genom självsanering. Klarar inte marknaden av detta på egen hand bör lagstiftning tillgripas efter de utländska förebilder som finns.

## 4. Ägan spridning genom konvertibla skuldebrev

Konvertibler har liksom andel-i-vinst-system fått en stor utbredning under senare år. Enligt en undersökning som presenterades i höstas, gjord av en forskare på arbetslivscentrum, har totalt 200 företag (börsnoterade såväl som icke-börsnoterade) ställt ut personalkonvertibler för 13 Mrd till ca 200 000 anställda. Enligt en undersökning i Veckans affärer (40/88) har 79 av de 152 börsföretagen på A I- och A II-listorna låtit de anställda teckna konvertibler för sammanlagt 9,3 Mrd.

Folkpartiets principiella inställning är även när det gäller konvertibler att det är bra med ägandespridning. Anställdas aktie- och konvertibelköp fungerar, liksom andel-i-vinst-system, som ett sätt att öka deras engagemang i det egna företaget. De anställda får då köpa aktier via en riktad emission, där arbetsgivaren ofta hjälper till att ordna förmånliga lån för aktieköpet.

eller låter dem köpa konvertibla skuldebrev, "konvertibler" i dagligt tal.

En konvertibel kan sägas vara ett förstadium till en aktie, som efter en viss tid berättigar till utbyte mot aktie i företaget enligt en i förväg bestämd kurs. Till skillnad från aktieköp är det förknippat endast med en begränsad risk att köpa en konvertibel. Deras stora popularitet är naturligtvis baserad på denna begränsade risk, i kombination med de avsevärda kursuppgångar som de flesta aktier noterat under 1980-talet.

#### 4.1 Invändningar mot personalkonvertibler

I kölvattnet på dess utbredning har också osunda företeelser uppkommit. Många kritiska röster har hörts mot företagsledningars möjligheter att berika sig och göra "klipp" genom konvertibler. En del av invändningarna är av samma karaktär som dem som berör andel-i-vinst-system och som behandlades i avsnitt 2. Det är kritik som kommer främst från de centrala fackliga organisationerna, medan anställda, lokala fackklubbar och företagsledningar är positivt inställda.

Andra invändningar är specifika för just konvertibler och utgår från aktieägarperspektivet. Flera fall har uppdragats där företagsledningar berikat sig själva genom riktade nyemissioner utan övriga aktieägares medgivande. Efter det att Leo-kommissionen för några år sedan skarpt kritiserade riktade emissioner till företagsledningar, infördes 1987 en lag som innebär att minst 90 procent av rösterna av de på bolagsstämman företrädda aktierna måste godkänna emissioner riktade till ledande befattningshavare eller anställda i allmänhet. Folkpartiet välkomnade detta förslag som innebar ett bättre skydd för aktiegarna, även om vi ville gå något längre än regeringen och krävde att bolagsstämman inte bara skall få godkänna emissionen i efterhand utan även fatta själva beslutet om sådana riktade nyemissioner.

Med stöd av denna lag inträffade under 1988 ett par uppmärksammade fall där bolagsledningar fick bakläxa av bolagsstämman för de sätt på vilka de lovat personalkonvertibler till sina anställda. Kritiken gällde bl. a. informationen till övriga aktieägare. Värdering av utspädningseffekterna, huruvida villkoren för konvertibel är marknadsmässiga och rimligheten i konverteringskursen är i regel komplicerad och för den oinvidige oöverblickbar. Införandet av 90-procentsregeln har sålunda satt igång ett viktigt saneringsarbete i företagen. Förhoppningen är att bolagen i fortsättningen skall ge bättre upplysningar om sina planerade emissioner av personalkonvertibler. För närvarande anser vi inte att det finns anledning att ytterligare lagstifta i denna fråga.

#### 4.2 Samhällsekonomiska konsekvenser

Som framgått ovan har konvertibler vissa egenskaper som skiljer dem från vinstdelning. Dit hör också de samhällsekonomiska effekterna. Till skillnad från andel-i-vinst-system innebär personalkonvertibler i regel inte ett ökat sparande, eftersom de som köper dem genom lån tillförsäkras sig en andel av företagets framtida värdetillväxt. I själva verket utgör dessa lån en ganska omfattande rundgång. Arbetslivscentrums undersökning pekar på att många

av de företag som givit ut konvertibler inte var i behov av nytt riskkapital. De anställda lånar i bank för att kunna nappa på företagets erbjudande; företaget lånar pengar av sina anställda genom att ge ut konvertibla skuldebrev som en dag kan förvandlas till aktier och – om de inte behöver investeringsmedlen – placeras dessa, kanske åter i bank.

Vi har i och för sig inget att anföra mot detta beteende eftersom det möjliggör förmögenhetsuppbyggnad och delägarskap för de anställda. Det förtjänar dock att påpekas att det däremot inte i sig innebär ett ökat sparande i hushållssektorn. Det vill säga att andel-i-vinst-system av det slag som vi förordar är att föredra framför konvertibler från samhällsekonomisk synpunkt.

Däremot tycker vi inte att det ena behöver utesluta det andra: en mångfald former för att skapa ett mera spritt ägande är enligt vårt sätt att se det av godo.

## 5. Hemställan

Med anledning av det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om vikten av ett mera spritt enskilt ägande,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om ytterligare fonduppbyggnad,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om spridning av andel-i-vinst-system till flera företag och människor,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om att avskaffa de sociala avgifterna på avsättningar till företagsanknutna andel-i-vinststiftelser, där vinstandelarna binds minst fem år i enlighet med vad som i motionen anförs,<sup>1]</sup>

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om att företagen skall få göra avdrag för avsättningar till de i motionen angivna stiftelserna för att undvika att vinstandelarna dubbelbeskattas i enlighet med vad i motionen anförs,<sup>2]</sup>

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om en rimligare aktiebeskattning,<sup>2]</sup>

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om lindrad beskattning av anställdas köp av aktier i det egna företaget enligt vad som anförs i motionen,<sup>2]</sup>

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot röstvärdesdifferentiering vid börsnoterat företags nyemission på börsens A I- och A II-listor.<sup>3]</sup>

Stockholm den 19 januari 1989

Mot. 1988/89

Fi411

*Bengt Westerberg (fp)*

*Ingemar Eliasson (fp)*

*Karin Ahrland (fp)*

*Charlotte Branting (fp)*

*Sigge Godin (fp)*

*Ingela Mårtensson (fp)*

*Jan-Erik Wikström (fp)*

*Kjell Johansson (fp)*

*Kerstin Ekman (fp)*

*Karl-Göran Biörsmark (fp)*

*Birgit Friggebo (fp)*

*Elver Jonsson (fp)*

*Anne Wibble (fp)*

*Hadar Cars (fp)*

<sup>1</sup> 1988/89:Sf280.

<sup>2</sup> 1988/89:Sk371.

<sup>3</sup> 1988/89:L206.







